Angående tillsyn och främjande av SKUT

Denna promemoria argumenterar för att tillsyn och främjande av Svenska kyrkan i utlandet (SKUT) bör hållas samman inom en och samma stiftsorganisation. Jag menar att den mest ändamålsenliga lösningen är att SKUT fortsatt tillhör Visby stift med ett samlat ansvar för såväl tillsyn som främjandeverksamhet. Detta följer av historiska, ecklesiologiska, organisatoriska och ekonomiska skäl.

I denna promemoria avser jag att reflektera över:

1. SKUT:s historia visar behovet av stiftstillhörighet
2. Kyrkoordningen placerar SKUT i Visby stift
3. Tillsyn och främjande kan inte i praktiken separeras
4. Visbymodellen erbjuder den mest ändamålsenliga lösningen

SKUT:s historia visar behovet av stiftstillhörighet

Frågan om hur Svenska kyrkans utlandsverksamhet ska organiseras är en av de längsta olösta frågorna i Svenska kyrkans moderna historia. Orsakerna står att finna både i SKUT:s tillkomsthistoria och i de förändringar som följde av relationen mellan kyrka och stat.

Svenska kyrkan har varit verksam utanför Sveriges gränser i omkring 400 år.[1] Dagens SKUT är resultatet av flera verksamheter som successivt växte fram och under 1900-talets senare del sammanfördes i en gemensam organisation. Bland dessa fanns sjömansmissionen, utlandsförsamlingarna, turistkyrkan och annan utlandsverksamhet. Samtidigt kvarstod frågan om hur verksamheten skulle förhålla sig till Svenska kyrkans stiftsorganisation.

Parallellt med sjömansmissionerna, som ofta fungerade som reguljära församlingar, fanns sju utlandsförsamlingar i Paris, London, Berlin, Köpenhamn, Oslo, Helsingfors och Buenos Aires.[2] Dessa stod under ärkebiskopens tillsyn och tillhörde Uppsala ärkestift genom särskild reglering.[3] När olika delar av utlandsverksamheten successivt samordnades under 1900-talets senare del förblev frågan om stiftstillhörighet olöst.

Det är särskilt anmärkningsvärt att önskemålet om en tydligare stiftstillhörighet återkommer under flera årtionden. Vid en konferens på Mallorca för SKUT:s präster 1984 skrev 22 kyrkoherdar till Kyrkomötet att de upplevde det som en stor brist att inte, likt sina kollegor i Sverige, vara underställda en biskops tillsyn och omsorg. De framhöll vidare att pastorala och ekumeniska skäl talade för att en biskopsvigd person borde ha en självklar roll i SKUT:s ledning.[4] Liknande önskemål framfördes återkommande under 1980-talet. Bland annat argumenterade Lennart Sjöström och flera andra utlandskyrkoherdar 1987 för en stiftsanslutning eller, om detta inte var möjligt, ett betydligt närmare organisatoriskt samband mellan SKUT och

[1] Edqvist, Gunnar, ”Från Sjömansvårdsstyrelse till Svenska kyrkan i utlandet”, i *Fast spridd i många länder – en vänbok om kyrka och utland tillägnad Lennart Sjöström*, Skellefteå 2022, (87–103), s88.
[2] Se Santell, Fredrik, *Kyrka och diplomati – Svenska kyrkans utlandsförsamlingar under 1900-talet*, Skellefteå 2023.
[3] Edqvist 2022, s96ff.
[4] Andren, Gert m.fl., *Brev till kyrkomötet*, från 22 präster i SKUT, 24 maj 1984.

Biskop Erik Eckerdal

utlandsförsamlingarna.[5] Trots detta beslutade Kyrkomötet 1988 att utlandsförsamlingarna skulle infogas i en gemensam organisation för SKUT, vilket trädde i kraft året därpå.[6]

Den historiska utvecklingen visar därmed två saker: för det första att SKUT vuxit fram utanför Svenska kyrkans normala stiftsstruktur, och för det andra att önskemålet om tydlig stiftstillhörighet och biskoplig tillsyn återkommit under lång tid från utlandsförsamlingarna själva. När SKUT år 2003 infogades i Visby stift var detta därför inte ett nytt spår, utan snarare ett försök att möta ett önskemål som hade uttryckts under lång tid. Samtidigt behölls betydande delar av den tidigare organisationen på nationell nivå, vilket innebar att frågan om relationen mellan tillsyn, främjande och stiftstillhörighet inte fick en fullständig lösning.

Kyrkoordningen placerar SKUT i Visby stift

I kyrkoordningens 36 kap. 6 § fastställs enkelt och tydligt att ”till Visby stift hör även Svenska kyrkan i utlandet enligt 2 kap. 12 och 13 §§”. I de angivna paragraferna i 2 kap. uppges ingenting om någon ansvarsfördelning mellan Visby och Uppsala, annat än att 12 § anger att det är ”Kyrkostyrelsen som beslutar vilka utlandsförsamlingar som tillhör Svenska kyrkan och vilka övriga utlandsverksamheter som ska finnas”. I 13 § anges vidare att ”en församlingsordning för en viss församling ska för att gälla vara fastställd av kyrkostyrelsen efter att Domkapitlet i Visby stift har getts tillfälle att yttra sig. Kyrkostyrelsen får utfärda närmare bestämmelser om församlingsordningen.”

SKUT-församlingarnas särskilda karaktär, genom att de är juridiska personer utanför Sveriges gränser och svensk lagstiftning, kommer till uttryck i dubbelheten att KO anger att SKUT är en del av Visby stift, samtidigt som det är Kyrkostyrelsen som anger vilka församlingar som är en del av Svenska kyrkan – och därmed av Visby stift. Såväl som att det är Kyrkostyrelsen som har mandatet att fastställa församlingsordningen, efter att Domkapitlet i Visby har yttrat sig. KO konstaterar vidare att det är domkapitlet i Visby stift som utfärdar Församlingsinstruktion (FIN) för SKUT:s församlingar, vilket innebär att det styrdokument som finns för församlingarnas grundläggande uppgift utfärdas i Visby, efter yttrande av Kyrkostyrelsens råd för Svenska kyrkan i utlandet.

Kommentaren till KO 36 kap. hänvisar till KO 8 kap. 2§ som fastställer att biskopens uppgifter bl.a. är att ”2. ha ansvar för att evangelium förkunnas rent och klart och för att sakramenten förvaltas enligt kyrkans bekännelse och ordning, 3. svara för ledning och tillsyn” och ”4. vårda och värna kyrkans enhet”. I 8 kap. 2 § sägs att biskopen ska visitera stiftets församlingar, vilket innefattar flera av de uppgifter som anges i 1 §.

Den tydlighet som KO uttrycker i dessa kapitel angående SKUT som en integrerad del av Visby stift motsägs samtidigt i 10 kap. 3 § 2 st som bl.a. uttrycker att kyrkostyrelsen ska ”2. svara för Svenska kyrkans arbete bland svenskar i andra länder”, såväl som i samma kapitel 3 § bl.a. fastställer att ”för Svenska kyrkan i utlandet ska kyrkostyrelsen tillsätta ett råd. En av ledamöterna är biskopen i Visby stift. Minst två av ledamöterna i rådet ska vara valbara i en utlandsförsamling”. Rådet instiftades efter beslut i KM 2011 om att den tidigare *Nämnden för Svenska kyrkan i utlandet* skulle ersättas med Ks råd för samma verksamhet. I praktiken innebar

[5] Edqvist 2022, s101.
[6] Ibid.

det att nämndens tidigare funktion, även före 2003, kom att bevaras på kyrkokansliet och som en naturlig följd har det försvårat en integration i Visby stifts gemenskap och struktur. Något som annars vore en naturlig konsekvens av 36 kap. 6 § konstaterande att ”till Visby stift hör även Svenska kyrkan i utlandet”. Ett tydligt uttryck för att den tidigare identiteten av SKUT så som en från stiften självständig organisation är det informationsarbete som bedrivs på kyrkokansliet om SKUT, vilket i sin kommunikation inte uttrycker att SKUT är en del av Visby stift. Syftet med förändringen 2012 var att försöka bättre att hålla ihop tillsyn och främjande än tidigare. Den nuvarande utredningen visar att den ambitionen inte infriades i och med 2012 års beslut.

Konsekvensen av nuvarande organisation är otydlighet och en olycklig överlappning vad gäller ansvar. Otydligheten försvåras av att avdelningen för SKUT är en integrerad del av kyrkokansliets organisation och arbetslogik. Till skillnad från andra avdelningar på kyrkokansliet relaterar avdelningen för SKUT även till Visby stift och ett delat ansvar för SKUT och kan därför inte helt arbeta på samma sätt som övriga avdelningar på kyrkokansliet. I strid mot KO och trots Läronämndens upprepade påpekande, bedriver alltså en avdelning på nationell nivå pastoralt arbete genom SKUT:s församlingar. Även det omvända gäller. Utöver Visby stift är det inget annat stift som ser sitt självständiga ansvar för stiftets församlingar urholkas genom att delar av ansvaret tilldelas avdelning på kyrkokansliet och i relation till Kyrkostyrelsen. Organisationen är med andra ord på flera sätt svår att förena med Svenska kyrkans ecklesiologiska grundstruktur. En orsak till denna oklarhet är att förändringen från en organisation med sjömansmissioner till ett stift med församlingar ännu inte är helt genomförd, även om verksamheten idag bedrivs av församlingar runt om i olika delar av världen.

Att det vidare finns ett *Kyrkostyrelsens Råd för Svenska kyrkan i utlandet* gör organisation än mer otydlig i styrning och ledning. Denna hybridorganisation är därtill tids- och resurskrävande på ett sätt som inte motsvaras av den effekt som kommer ut från nedlagd tid. Detta orsakas av den dubbla struktur som byggts i Visby och i Uppsala utifrån delvis olika organisatoriska logiker. I konsekvens av denna motsägelsefullhet och otydliga organisation blir SKUT:s nuvarande organisation inte ändamålsenlig, ecklesiologiskt motsägelsefull och, i konsekvens, ineffektiv, otydlig och kostnadsdrivande.

Sammanfattningsvis talar Kyrkoordningen tydligare för en integrerad stiftslösning än för dagens delade ansvar. Att förlägga även främjandet av SKUT till Visby stift introducerar därför inte en ny ordning, utan fullföljer snarare den ordning som redan kommer till uttryck i Kyrkoordningen.

Tillsyn och främjande kan inte i praktiken separeras

Ur ett organisationsteoretiskt perspektiv är det förstås inte särskilt lyckat att konstruera en så motsägelsefull organisation och oklar ledningsstruktur som karaktäriserar dagens organisering av församlingarna i utlandet. En organisation med otydlig ansvarsfördelning och som särskiljer det episkopala ansvaret att leda stiftet som dess herde genom att både främja och att ha tillsyn över församlingarna. Det vill säga, så som det ser ut och är beprövat i alla stift, utom just för församlingarna i utlandet. I varje stift sker detta genom en synodal ordning som förenar biskopens personliga ämbetsansvar, enskilt och tillsammans i kollegialitet med stiftets präster, och i gemenskap med hela kyrkan i stiftet, dvs genom dess representanter i valda organ som domkapitel och stiftsstyrelse. Denna sammanhållna förståelse av biskopens ledning och tillsyn av stiftet har i SKUT:s fall splittrats och fragmenterats. Detta är ingen ny insikt, utan har varit en

återkommande kritik av uppdelningen mellan tillsyn och främjande av SKUT. Som vi sett var det ett brett uttalat önskemål från utlandsförsamlingarna och många av deras kyrkoherdar redan under 1970- och 80-talen. Även Svenska kyrkans utredning, *Utlandskyrkan – struktur och delaktighet* från 2009, konstaterar att den ”modifierade Visby-modell” som de förespråkade, inte kommer

> tillrätta med det delade ansvaret för främjande och tillsynsfunktionerna. Enligt den utvärdering som gjorts av utlandskyrkans nuvarande organisation är det inte en optimal lösning. Redan i det underlag som fanns inför 2002 års kyrkomötesbeslut påtalade man att det är viktigt att uppgifterna främjande och tillsyn hålls ihop då de delvis är två sidor av samma episkopala uppdrag. Detta hoppades man uppnå genom att biskopen som redan var ordförande i domkapitlet också blev självskriven ledamot i Nämnden för Svenska kyrkan i utlandet. Av utvärderingarna framgår det att detta inte har uppnåtts.[7]

I konsekvens har de önskemål som uttrycktes redan under 1970- och 80-talen återkommit regelbundet, med bl.a. det något byråkratiska uttrycket, att hålla ihop tillsyn och främjande. Med andra ord, att församlingarna i SKUT fullt ut behöver vara ett, eller en del av, ett stift.

Redan inom ramen för Kyrkoordningen är det tydligt att det inte går att upprätthålla det endast teoretiska särskiljandet av tillsyn och främjande. Även utredningen 2009 konstaterar att tillsyn och främjande är två sidor av samma episkopala uppdrag. Det är också tydligt i KO. Till biskopens tillsynsansvar hör att ”2. ha ansvar för att evangelium förkunnas rent och klart och för att sakramenten förvaltas enligt kyrkans bekännelse och ordning”, vilket sker främst genom fortbildning, samråd, inspiration och rådgivning. Detsamma gäller biskopens ansvar att visitera församlingarna, vilket till en inte så liten del handlar om samtal, utbildning och uppföljning av genomförd visitation för att främja församlingarnas ordning, planering och genomförande av församlingens liv och andliga respektive materiella förvaltning. Med andra ord, främjande lika mycket som tillsyn, eller kanske till och med mer främjande än tillsyn i det längre perspektivet.

För varje församling i Svenska kyrkan gäller vidare att den ska framarbeta en Församlingsinstruktion (FIN), som utfärdas av domkapitlet. Framtagandet av FIN i den lokala församlingen baseras på den av domkapitlet i Visby utfärdade *Vägledning för framtagandet av församlingsinstruktion i Svenska kyrkan i utlandet.* FIN, såväl som framarbetandet av FIN (vilket sker i samverkan med domkapitlet), är mer än tillsyn och innebär även en främjande funktion och lägger grunden för församlingens strategiska planering, dess verksamhetsplan och budget.

Biskop och stiftskansli arbetar inte endast med tillsyn utan även med främjande av församlingarna i utlandet och dessa två är integrerade aspekter av styrning, ledning och herdeskap. Det sker genom regelbundna avstämningar med kyrkoherdar och andra, enskilda samtal, besök, firande av jubileer, av mottagande av kyrkoherdar, invigningar eller återöppnande av kyrkorum, visitationer och arbete med strategiska frågor och framarbetande av församlingsinstruktion såväl som domkapitlets löpande arbete med rekrytering av präster och diakoner till församlingarna i utlandet, såväl som biskop och domkapitlets arbete med framtagandet av församlingsordningar och utveckling av detta arbete. Mycket av detta arbete sker oberoende av kansliet i Uppsala, men mycket sker även i samverkan med avdelningen för SKUT i Uppsala.

[7] Svenska kyrkans utredningar, *Utlandskyrkan – struktur och delaktighet*, SKU 2009:1, s134f.

Omvänt så begär avdelningen för SKUT i Uppsala årligen in verksamhetsberättelser och ekonomisk redogörelse, vilket är ett tydligt tillsynsagerande, som återrapporteras i Ks råd för SKUT. Det är inte heller ovanligt att kansliet i Uppsala tillsammans med biskop och domkapitel i Visby angående direkta tillsynsärenden vad gäller t.ex. ekonomi eller frågor som rör bristande samarbeten i en församling.

En svårighet och utmaning för Visby stift är den uppenbara resursasymmetri som råder mellan Visby stiftskansli och kyrkokansliet. I praktiken är det biskop och stiftsjurist som arbetar på deltid med kontakter och frågor relaterat till SKUT. Vissa stödfunktioner relaterar i även till SKUT, så som biskopssekreterare, biskopsadjunkt, stiftsdiakon, stiftsprost såväl som ett visst administrativt stöd till domkapitlet. I jämförelse är dock dessa resurser blygsamma i förhållande till kyrkokansliet där det för närvarande arbetar sju personer på heltid med SKUT, samt ytterligare 5–6 personer på deltid inom HR, ekonomi, fastighet. Med större resurser förlagda till Visby, skulle mer av det arbete som redan idag bedrivs för att främja församlingarna på Gotland, även kunna komma församlingarna i utlandet till del. Motsvarande arbete finns av naturliga skäl inte på avdelningen för SKUT, eftersom de inte är ett stiftskansli och kyrkokansliet inte heller ska bedriva pastoral verksamhet eller är en pastoral nivå i kyrkan (enligt KO). Om tillsyn och främjande utgör två aspekter av samma episkopala uppdrag följer det logiskt att de också bör hållas samman organisatoriskt. Detta talar starkt för en ordning där båda funktionerna samlas inom samma stiftsorganisation eftersom biskop och stift, lika lite som tillsyn och främjande, kan skiljas från varandra.

Det är från min synvinkel mycket otillfredsställande att se de behov och möjligheter som finns i församlingarna i utlandet, men inte ha resurserna att kunna arbeta för en långsiktig utveckling. Betydande synergier och kostnadssänkningar skulle uppnås med en sammanhållen stiftsorganisation för SKUT:s församlingar med ett samlat ansvar för tillsyn och främjande. Mer om det nedan.

Visbymodellen erbjuder den mest ändamålsenliga lösningen

I grunden är frågan enkel. Att hålla ihop tillsyn och främjande är endast ett annat sätt att uttrycka att varje församling i Svenska kyrkan, i Sverige eller i utlandet, behöver av nödvändighet tillhöra ett stift. Detta följer av att Svenska kyrkan är en episkopal kyrka, med betydelse för hur församling och kyrka förstås. Det är i en episkopal ordning inte möjligt att en församling lever fristående från en stiftsorganisation, med mindre än att det finns en betydande brist. Kyrkoordningen beskriver kort hur biskopen är:

> Ett tecken på kyrkans kontinuitet genom tiderna, kyrkans enhet och universella gemenskap. Biskopen har tillsammans med domkapitlet ansvar för att kyrkans lära och ordning följs och ska leda och inspirera kyrkan i stiftet. Biskopen viger nya kvinnor och män till uppdraget inom kyrkans vigningstjänst och är en herde för dem liksom för församlingarna i stiftet.

Det har sedan decennier varit ett uttalat önskemål från utlandsförsamlingarna att, på samma självklara sätt som alla församlingar i Sverige, få tillhöra ett stift. I en episkopal kyrka kan en församling inte organiseras utan att ha en relation till en biskop och vara en del av ett stift. Så problemet behöver till sist få en lösning.

Den lösning som eftersträvas bör vara enkel och ge församlingarna i Svenska kyrkan i utlandet samma organisatoriska tillhörighet som församlingarna i Svenska kyrkan i Sverige. Den

lösning som eftersträvas bör även innebära så liten förändring som möjligt för församlingarna. Efter mer än ett decennium av utredningar och organisatoriska förändringar, med lokalanställningar och krav på ökad självförsörjning, vilket har inneburit stor omställning för församlingarna i utlandet, behövs det stabilitet och så liten förändring som möjligt.

Denna kravbild kan uppnås genom att det (1) bildas ett nytt eget utlandsstift eller genom att (2) församlingarna i utlandet integreras fullt ut i ett redan befintligt stift i Sverige. Vad gäller 2. så kan det utföras på två sätt: antingen genom att SKUT:s församlingar (a) integreras i något av de andra tolv stiften än Visby, eller att (b) församlingarna i utlandet fortsätter vara en del av Visby stift och som ges resurserna för att utöva både tillsyn och främjande över församlingarna i utlandet. Om vi tittar på de tre versioner som skissats kan följande sägas:

1. SKUT blir ett eget utlandsstift

Tanken på att SKUT skulle kunna utgöra ett fjortonde stift och bestå av samtliga utlandsförsamlingar är inte ny. Det har varit en ofta förekommande tanke och har uppenbara fördelar. Det skulle innebära att de församlingar som finns utomlands och delar förutsättningen att inte vara verksamma i Sverige tillsammans skulle kunna arbeta systematiskt och strukturerat för en hållbar utlandskyrka. Det är också en vanlig modell i andra kyrkor. Så har anglikanska kyrkan i England (CoE) sitt europastift, Diocese of Gibraltar in Europe. Dess stiftsbiskop bor och verkar i Bryssel som utgångspunkt. Ett annat exempel är Episkopalkyrkan i USA som också har sitt europastift, men vars biskop bor i och har Paris som bas.

Samtidigt skulle en sådan organisatorisk lösning även medföra vissa aspekter som också skulle behöva finna sin lösning. Några sådana frågor är var biskop och stiftskansli skulle placeras och ha sin bas. Någonstans i Europa, som t.ex. Bryssel, eller Paris, i Uppsala eller någon annanstans? Om tanken är någonstans i Sverige, uppstår direkt frågan varför denna plats i sådana fall inte skulle kunna fortsätta att vara Visby som idag? Ytterligare en fråga är om det skulle innebära att Svenska kyrkan får sin femtonde biskop eller om det i sådana fall skulle innebära att nuvarande stiftsorganisation skulle behöva göras om. Ett argument för ett eget utlandsstift är att historiskt sett under 1800- och 1900-talen har Svenska kyrkan haft ett antal missionsbiskopar i utlandet, vilket biskopen för SKUT:s utlandsstift skulle kunna förstås som.

Tanken på ett eget utlandsstift diskuterades i utredningen om SKUT 2009, men avfärdades då med hänvisning till Lagen om Svenska kyrkan, som utredningen menade inte tillät en sådan lösning. Frågan har därefter, så vitt jag vet, inte genomlysts.

2. SKUT:s församlingar integreras i någon av de redan befintliga stiften i Sverige

a. SKUT:s församlingar integreras i något av de tolv stiften utöver Visby stift.

Principiellt skulle SKUT:s församlingar kunna integreras i något av de andra tolv stiften, utöver Visby stift. Det är dock svårt att se vad fördelen med en sådan lösning skulle vara jämfört med att ge Visby stift det fulla ansvaret och resurserna för SKUT. Principiellt borde det inte vara någon skillnad mellan att infoga SKUT i något av Svenska kyrkans befintliga stift. Dock finns det vissa praktiska skillnader:

Inget av de tolv stiften, utöver Visby stift, har behov av att bli större. Tvärtom, skulle det innebära en väsentlig nackdel för SKUT:s församlingar att infogas i ett stift som redan består av många församlingar. Risken är överhängande att SKUT:s församlingar skulle drunkna i mängden församlingar som redan finns i dessa stift och i praktiken sakna en tydlig relation till sin biskop. Utöver Visby stift har inget av de övriga stiften sedan tidigare någon erfarenhet av SKUT.

Sammantaget menar jag att det saknas egentliga argument för varför det skulle vara bättre att infoga SKUT i något av de andra tolv stiften till skillnad från att SKUT förblir kvar som en del av Visby stift.

b. Visby-modellen: SKUT:s församlingar fortsätter vara en del av Visby stift, som ges det fulla ansvaret och de resursmässiga förutsättningarna för att bedriva tillsyn och främjande av församlingarna.

Av ecklesiologiska, organisatoriska och ekonomiska skäl menar jag att den enklaste och mest närliggande lösningen är att SKUT fortsätter att vara en del av Visby stift så som det redan står i KO. Visbymodellen är att föredra av:

Ecklesiologiska skäl
- tillsyn och främjande hålls samman
- församlingarna får full stiftstillhörighet
- KO:s grundstruktur följs

Organisatoriska skäl
- tydligare ansvarslinjer
- minskat dubbelarbete
- enklare styrning

Ekonomiska skäl
- minskade samordningskostnader
- färre parallella strukturer
- bättre resursutnyttjande

Enligt Visbymodellen förläggs tillsyn och främjande fullt ut till Visby stift, så som det ser ut i alla stift i förhållande till dess församlingar. Därigenom skulle det sedan decennier efterlängtade förhållandet uppnås för SKUT:s församlingar. Nämligen att de på samma sätt som alla andra församlingar i Svenska kyrkan tillhör ett stift med en sammanhållen stiftsledning. En sådan lösning förutsätter att Visby stift av nationell nivå ges de resursmässiga förutsättningarna på motsvarande sätt som idag. Vidare skulle församlingarna i utlandet behöva vara representerade i Stiftsfullmäktige och i stiftsstyrelsen på motsvarande sätt som SKUT:s församlingar idag är representerade i domkapitlet.

Att SKUT är en del av Visby stift innebär ett välbalanserat stift med ungefär lika många församlingar – i dagsläget 39 (92 socknar och 111 kyrkor och kapell) – som i utlandet. Under ett antal decennier har det varit ett önskemål att SKUT ska tillhöra ett och samma stift. Det är då viktigt att det skapas ett stift som har tid att ägna åt församlingarna i utlandet. Visby stift har också sedan 25 år en nära relation och engagemang till utlandsdelen av stiftet och fördjupning av SKUT som en del av Visby stift, skulle innebära den minsta förändringen för församlingarna i utlandet, samtidigt som det skulle ge församlingarna den stiftstillhörighet med en sammanhållning av tillsyn och främjande som de önskat i decennier.

I de diskussioner om hur Svenska kyrkan i utlandet ska organiseras brukar ett antal olika argument lyftas fram, för eller emot en full integrering i Visby stift. Några av dessa är:

SKUT är en angelägenhet för hela Svenska kyrkan därför behöver SKUT ledas från nationell nivå.

SKU 2009:1 konstaterade att ett samlat ansvar hos ärkebiskopen för SKUT innebär ”att främjande-funktionerna för utlandskyrkan ligger kvar på den nationella nivån. Därmed finns en fortsatt stark markering av att utlandskyrkan är ett samlat ansvar för Svenska kyrkan.”[8] Detta argument är enligt min bedömning inte avgörande för organisationsfrågan, även om den fått förvånansvärt stor betydelse i den argumentation som presenterats i utredningarna om SKUT.

Alla stift och församlingar är en angelägenhet för hela Svenska kyrkan och det gäller varken mer eller mindre Uppsala stift än Visby stift. Tanken att SKUT berör hela Svenska kyrkan får inte innebära att församlingarna i utlandet inte får de bästa förhållandena eller förhindras från sin ecklesiologiska rättighet att tillhöra ett stift. Enligt KO ska inte heller nationell nivå och kyrkokansliet bedriva pastoralt arbete – varken tillsyn eller främjande – och LN har, som redan noterats, flera gånger påpekat det felaktiga och problematiska med en sådan konstruktion. Argumentet att SKUT läggs under ärkebiskopen förändrar inte denna felaktighet, då det skulle innebära att SKUT integreras i Uppsala stift. Som en del av Uppsala stift skulle i sådana fall SKUT sortera under Uppsala stifts domkapitel och stiftsstyrelse, inte som en avdelning på kyrkokansliet eller under Kyrkostyrelsen – om vi följer KO och LN:s yttrande. Det kan även noteras att det var denna organisation som utredningen 2002 försökte komma bort från, eftersom den inte fungerande och utlandsförsamlingarna långvariga önskan om full och tydlig stiftstillhörighet. Att återinföra en organisation som inte fungerade under närmare två decennier är inte konstruktivt.

KM fattade 2024 beslut om SKU 2024:1 *Att kroka arm*, vilken syftade till att inspirera och facilitera samarbete mellan olika stift eller mellan nationell nivå och något eller flera stift. I linje med KM:s beslut lägger idag nationell nivå ut vissa uppdrag, som t.ex. att vara en för hela Svenska kyrkan nod för energifrågor vid Uppsala stiftskansli, eller att vara en nod för hållbarhet vid Linköpings stift. På motsvarande sätt skulle det inte vara konstigt att tänka sig att församlingarna i utlandet hör till ett specifikt stift med ansvaret att utöva tillsyn och främjande. I synnerhet som stiftet i fråga i detta fall, dvs Visby stift, redan har ansvarat för utlandsförsamlingarna sedan 2003. Det krävs med andra ord mycket starka argument för varför denna relation sedan snart 25 år, skulle rivas upp, snarare än att fördjupas.

De finansiella resurserna kan inte läggas ut från nationell nivå på ett enskilt stift.
Som vi noterat ovan sker den typen av utlokalisering redan i andra frågor och är inget egentligt argument. Resursgivandet som följer med ansvaret för församlingarna i utlandet kan enkelt särredovisas årligen, på motsvarande sätt som varje församling och pastorat är skyldiga att särredovisa hur begravningsavgiften har använts. Vi är i Svenska kyrkan duktiga på särredovisning.

Synergier
Skulle hela ansvaret för SKUT läggas i Visby, vilket skulle innebära ett förtydligande av vad som redan står i KO, skulle betydande synergier uppnås. Genom en sammanhållen ledning och administration skulle OH-kostnaden lågt räknat kunna minskas i ett första steg med 2–2,5 miljoner. Därtill kommer ytterligare sänkta kostnader eftersom SKUT-rådet inte längre skulle behövas, då utlandskyrkan istället skulle vara representerade i stiftsstyrelsen respektive stiftsfullmäktige, på motsvarande sätt som i domkapitlet. Genom ett minskat behov av

[8] SKU 2009:1, s 172.

samordning mellan två olika kanslier, samt den effektivisering som skulle uppnås genom att Ks råd för Svenska kyrkan i utlandet ersattes av stiftets stiftsstyrelse, skulle betydande tidsvinster uppnås för biskop och andra medarbetare. Tid som istället skulle kunna läggas på att utveckla stiftets församlingar på Gotland och i utlandet.

Visby stiftskansli kan inte ha den typ av kompetens som idag finns på kyrkokansliet
Det är å ena sidan sant, å andra sidan behöver Visby stiftskansli inte heller ha dessa kompetenser lokaliserade till Visby. Med en ny organisation behöver givetvis kompetenssituationen ses över. Redan idag lägger kyrkokansliet stora resurser på att köpa in extern kompetens. Det går att ifrågasätta en del av dessa inköp och frågan behöver ställas om inte SKUT skulle kunna bedrivas betydligt mer resurseffektivt än idag. Även med en ny organisation med SKUT fullt integrerad i Visby stift är det naturligtvis så att Visby stiftskansli, liksom alla stift, behöver avropa kompetens från Kyrkokansliet, i de fall detta behövs och denna kompetens finns i Uppsala, på t.ex. rättsavdelningen. Alternativt behöver denna kompetens, på motsvarande sätt som idag, köpas in. Det ska även tilläggas att det idag finns kompetens inom ecklesiologi, ekumenik och kyrkorätt i Visby som idag saknas på kyrkokansliet.

Att fatta beslut om att SKUT fullt ut integreras i Visby stift kan, precis som i statlig förvaltning, ses som en slags utlokalisering, såväl som ett sätt att kroka arm. Det betyder inte att all personal behöver sitta i Visby. Så är fallet redan idag för SKUT, som har personal utlokaliserad till både Aten och Berlin. Personal kan sitta på olika håll även fortsättningsvis, som i Visby, Uppsala, Paris eller London osv. Det viktiga är att det är en sammanhållen ledning och organisation, som på ett resursmässigt effektivt sätt kan arbeta strategiskt och systematiskt för att steg för steg uppnå en hållbar och utvecklingsinriktad utlandskyrka i enlighet med Kyrkostyrelsens inriktningsbeslut i maj 2023.

Visbymodellen innebär därmed den lösning som bäst förenar Kyrkoordningens struktur, utlandsförsamlingarnas långvariga önskemål och kravet på en sammanhållen episkopal ledning. Samtidigt är det den lösning som kräver minst organisatorisk omställning och som har bäst förutsättningar att skapa tydlighet, effektivitet och långsiktig stabilitet för Svenska kyrkan i utlandet.

Avslutningsvis

Sammantaget talar historiska, ecklesiologiska, organisatoriska och ekonomiska skäl för att tillsyn och främjande av Svenska kyrkan i utlandet samlas inom en och samma stiftsorganisation. Den lösning som innebär minst organisatorisk förändring och samtidigt bäst svarar mot utlandsförsamlingarnas långvariga önskemål är att SKUT fortsatt tillhör Visby stift med ett samlat ansvar för både tillsyn och främjande, samt ges de ekonomiska förutsättningarna från nationell nivå. Därmed skulle den fråga som återkommit i mer än ett sekel om utlandsförsamlingarnas ställning i Svenska kyrkan få en sammanhållen och långsiktigt hållbar lösning.

+ Erik Eckerdal